

Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (första avdelningen)

den 14 maj 2024*

”Begäran om förhandsavgörande – Straffrättsligt samarbete – Direktiv 2013/48/EU – Rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden – Artikel 3.6 b – Möjlighet att i undantagsfall göra ett tillfälligt undantag från rätten till tillgång till försvarare – Artikel 9 – Avstående från närvaro eller biträde av en försvarare – Villkor – Artikel 12.2 – Iakttagande av rätten till försvar och rätten till en rättvis rättegång – Bevisningens tillåtlighet – Artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna – En misstänkt person som är analfabet avstår skriftligen från sin rätt till tillgång till försvarare – De eventuella konsekvenserna av avståendet av denna rättighet har inte förklarats – Betydelsen för utredningsåtgärder som vidtas därefter – Beslut om huruvida en säkerhetsåtgärd är lämplig – Bedömning av bevisning som erhållits i strid med rätten till tillgång till försvarare”

I mål C-15/24 PPU [Stachev],¹

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Sofiyski rayonen sad (Distriktsdomstolen i Sofia, Bulgarien) genom beslut av den 11 januari 2024, som inkom till domstolen den 11 januari 2024, i brottmålet mot

CH

ytterligare deltagare i rättegången:

Sofiyska rayonna prokuratura,

meddelar

DOMSTOLEN (första avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden A. Arabadjiev samt domarna T. von Danwitz, P.G. Xuereb, A. Kumin (referent) och I. Ziemele,

generaladvokat: A.M. Collins,

justitiesekreterare: handläggaren R. Stefanova-Kamisheva,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 11 mars 2024,

* Rättegångsspråk: bulgariska.

¹ Det förevarande målets namn är ett fiktivt namn. Det överensstämmer inte med det verkliga namnet på någon av parterna i målet.

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- CH, genom I.R. Stoyanov, advokat,
- Europeiska kommissionen, genom J. Vondung och I. Zaloguin, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 11 april 2024 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,
följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av dels artiklarna 3.6 b, 9.1 a och b och 12.2 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294, 2013, s. 1), dels artikel 47.1 och 47.2 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (nedan kallad stadgan).
- 2 Begäran har framställts i ett brottmål mot CH, en bulgarisk medborgare som anklagas för att ha begått två rån.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

- 3 I skälen 39, 40 och 50–53 i direktiv 2013/48 anges följande:
 - ”(39) Misstänkta eller tilltalade bör kunna avstå från att utnyttja en rättighet enligt detta direktiv, under förutsättning att de har fått information om innebörden av den berörda rättigheten och om de eventuella konsekvenserna av att avstå från den rättigheten. När sådan information ges bör de berörda misstänkta eller tilltalades särskilda omständigheter beaktas, inbegripet ålder samt psykiskt och fysiskt tillstånd.
 - (40) Ett avstående och de omständigheter under vilka det gjordes bör noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt. ...
 - ...
 - (50) Medlemsstaterna bör se till att man vid bedömningen av uttalanden som misstänkta eller tilltalade har gjort eller av bevis som upptagits under åsidosättande av dessas rätt till försvarare, eller när ett undantag från den rättigheten har beviljats i enlighet med detta direktiv, iakttar rätten till försvar och att rätten till en rättvis rättegång respekteras. I detta sammanhang bör man beakta rättspraxis från Europadomstolen, genom vilken det har fastställts att rätten till försvar i princip oåterkalleligen kommer att skadas om komprometterande uttalanden som har gjorts under polisförhör utan tillgång till en försvarare används för att nå en fällande dom. Detta bör inte hindra användandet av

uttalanden för andra ändamål som är tillåtna enligt nationell lagstiftning, t.ex. behovet av att brådskande utföra undersökningar för att undvika att andra brott begås eller att det uppstår allvarliga negativa följder för andra personer eller ändamål kopplade till ett akut behov att förhindra att straffrättsliga förfaranden väsentligen äventyras där rätten till tillgång till försvarare eller en försening av undersökningen oåterkalleligen skulle skada pågående undersökningar gällande ett allvarligt brott. Dessutom bör detta inte påverka nationella bestämmelser eller system för bevisstillåtlighet, och inte heller hindra medlemsstaterna från att bibehålla ett system genom vilket alla befintliga bevis kan åberopas i en domstol eller inför en domare, utan att dessa bevis separat eller på förhand har bedömts med avseende på tillåtlighet.

- (51) Skyldigheten att visa särskild hänsyn mot misstänkta eller tilltalade som potentiellt befinner sig i en svag position är en förutsättning för en rättvis rättskipning. Åklagarmyndigheter, brottsbekämpande myndigheter och rättsliga myndigheter bör därför underlätta sådana personers effektiva utövande av de rättigheter som anges i detta direktiv, t.ex. genom att ta hänsyn till varje potentiell utsatthet som påverkar deras förmåga att utöva rätten till tillgång till försvarare och rätten att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och genom att vidta lämpliga åtgärder för att garantera dessa rättigheter.
- (52) Detta direktiv garanterar de grundläggande rättigheter och principer som erkänns i stadgan, inbegripet förbudet mot tortyr och omänsklig och förnedrande behandling, rätten till frihet och säkerhet, respekten för privatlivet och familjelivet, människans rätt till integritet, barnets rättigheter, integrering av personer med funktionshinder, rätten till ett effektivt rättsmedel och rätten till en rättvis rättegång samt oskuldspresumtionen och rätten till försvar. Detta direktiv bör tillämpas i enlighet med dessa rättigheter och principer.
- (53) Medlemsstaterna bör se till att bestämmelserna i detta direktiv, när de motsvarar rättigheter som garanteras av [Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, undertecknad i Rom den 4 november 1950], tillämpas i konsekvens med rättigheterna i konventionen och så som de utvecklats genom Europadomstolens rättspraxis.”

4 I artikel 1 i direktivet, med rubriken ”Syfte”, stadgas följande:

”Detta direktiv fastställer minimiregler om rättigheterna för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden ... att få tillgång till en försvarare ...”

5 I artikel 2 i nämnda direktiv, med rubriken ”Tillämpningsområde”, föreskrivs följande:

”1. Detta direktiv ska tillämpas på misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden från det att de genom ett officiellt meddelande eller på något annat sätt av den behöriga myndigheten i en medlemsstat har underrättats om att de är misstänkta eller tilltalade för att ha begått ett brott, oavsett om de är frihetsberövade. Det ska tillämpas fram till dess att förfarandena har avslutats, med vilket ska förstås det slutgiltiga avgörandet i frågan huruvida den misstänkta eller tilltalade har begått brottet samt även under rättegången och i väntan på beslut om eventuellt överklagande.

...

4. ...

Direktivet ska under alla omständigheter tillämpas till fullo när den misstänkta eller tilltalade är frihetsberövad, oavsett i vilket skede det straffrättsliga förfarandet befinner sig.”

6 Artikel 3 i direktiv 2013/48, med rubriken ”Rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden”, har följande lydelse:

”1. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta och tilltalade har rätt till tillgång till en försvarare i så god tid och på sådant sätt att de berörda personerna kan utöva sin rätt till försvar i praktiken och på ett effektivt sätt.

2. Misstänkta eller tilltalade ska ha rätt till tillgång till försvarare utan onödigt dröjsmål. Misstänkta eller tilltalade ska under alla omständigheter ha rätt till tillgång till försvarare från och med den tidpunkt som inträffar först:

a) Innan de förhörs av polisen eller en annan brottsbekämpande eller rättslig myndighet.

...

c) Utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet.

...

3. Rätten till försvarare ska innebära följande:

a) Medlemsstaterna ska se till att de misstänkta eller tilltalade har rätt att i enrum tala med och kontakta den försvarare som företräder dem, även före förhör av polis eller en annan brottsbekämpande eller rättslig myndighet.

b) Medlemsstaterna ska se till att de misstänkta eller tilltalade har rätt att ha sin försvarare närvarande och faktiskt medverkande när de förhörs. ...

c) Medlemsstaterna ska se till att den misstänkta eller tilltalade åtminstone har rätt att ha sin försvarare närvarande vid följande utrednings- eller bevisupptagningsåtgärder, om dessa åtgärder föreskrivs enligt nationell rätt och om det krävs eller tillåts att den misstänkta eller tilltalade är närvarande vid åtgärden:

i) Vittneskonfrontationer.

ii) Konfrontationsförhör.

iii) Rekonstruktioner.

...

6. I undantagsfall och endast under förundersökningen får medlemsstaterna göra ett tillfälligt undantag från tillämpningen av de rättigheter som anges i punkt 3, om och i den mån detta är motiverat med hänsyn till de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet, på grundval av något av följande tvingande skäl:

a) Om det finns ett trängande behov av att avvärja livsfara eller fara för en persons frihet eller kroppsliga integritet.

b) Om omedelbara åtgärder från de utredande myndigheternas sida är avgörande för att förhindra att straffrättsliga förfaranden väsentligen äventyras.”

7 Artikel 9 i detta direktiv, med rubriken ”Avstående från rättigheter”, har följande lydelse:

”1. Utan att det påverkar nationell lagstiftning som kräver obligatorisk närvaro eller bistånd av en försvarare ska medlemsstaterna, i förhållande till varje avstående från en rätt som avses i artiklarna 3 och 10, se till att

a) den misstänkta eller tilltalade, muntligen eller skriftligen, har fått tydlig och tillräcklig information avfattad på ett enkelt och begripligt språk om innebörden av den berörda rättigheten och om de eventuella konsekvenserna av att avstå från den, och

b) avståendet är frivilligt och otvetydigt.

2. Avståendet, som kan göras skriftligen eller muntligen, och de omständigheter under vilka avståendet gjordes ska noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt.

3. Medlemsstaterna ska se till att ... misstänkta eller tilltalade kan återkalla ett avstående när som helst under de straffrättsliga förfarandena och att de informeras om den möjligheten. Ett sådant återkallande ska ha verkan från och med det ögonblick då det görs.”

8 Artikel 12 i direktivet har rubriken ”Rättsmedel”. I punkt 2 i den artikeln föreskrivs följande:

”Utan att det påverkar nationella bestämmelser och system för beivring, ska medlemsstaterna se till att man i straffrättsliga förfaranden vid bedömningen av uttalanden som misstänkta eller tilltalade har gjort eller av bevis som upptagits med åsidosättande av deras rätt till försvarare eller när ett undantag från denna rätt har beviljats i enlighet med artikel 3.6 iakttar rätten till försvar och ser till att rätten till en rättvis rättegång respekteras.”

9 I artikel 13 i direktiv 2013/48, med rubriken ”Utsatta personer”, föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna ska säkerställa att hänsyn tas till utsatta misstänkta eller tilltalades särskilda behov vid tillämpningen av detta direktiv.”

Bulgarisk rätt

Den bulgariska konstitutionen

10 I artikel 30.4 i Konstitutsia na Republika Bulgaria (Republiken Bulgariens konstitution) (nedan kallad den bulgariska konstitutionen) föreskrivs följande:

”Var och en har rätt att försvaras av en advokat från den tidpunkt då han eller hon anhålls eller åtalas.”

Lagen om inrikesministeriet

- 11 I artikel 72 i Zakon za ministerstvoto na vatreshnite raboti (lagen om inrikesministeriet, DV nr 53, av den 27 juni 2014) föreskrivs, i den lydelse som är tillämplig på omständigheterna i det nationella målet, följande:

”1) En polismyndighet får frihetsberöva en person

1. om det finns bevis för att han eller hon har begått ett brott;

...

5) Personen har rätt till en försvarare från det att han eller hon anhålls och ska informeras om sin rätt att avstå från försvarare samt konsekvenserna av ett sådant avstående, samt ska informeras om sin rätt att vägra lämna uppgifter när anhållandet grundas på punkt 1 led 1.”

- 12 I artikel 74 i denna lag föreskrivs följande:

”1) För de personer som avses i artikel 72.1 ska ett skriftligt anhållningsbeslut meddelas.

2) I det anhållningsbeslut som avses i punkt 1 ska följande anges:

1. Namn, befattning och tjänsteställe för den polisman som har utfärdat anhållningsbeslutet.

2. De faktiska och rättsliga skälen för anhållandet.

3. Den anhållnes identitetsuppgifter.

4. Datum och klockslag för anhållandet.

5. Begränsningen av den i artikel 73 avsedda personens rättigheter.

6. Den sistnämnda personens rätt att

- a) begära domstolsprövning av lagligheten av frihetsberövandet,
- b) erhålla biträde av en försvarare från och med anhållandet,

...

3) Den anhållna personen ska fylla i en förklaring i vilken det anges att vederbörande har informerats om sina rättigheter och att han eller hon har för avsikt att utöva, eller inte utöva, sina rättigheter enligt punkt 2.6 b–f. Anhållningsbeslutet ska undertecknas av polisman och den anhållna personen.

4) Om den anhållna personen vägrar eller inte är i stånd att underteckna anhållningsbeslutet ska ett vittne genom sin namnteckning intyga detta.”

NPK

- 13 I artikel 94 i Nakazatelno-protsesualen kodeks (straffprocesslagen, DV nr 86 av den 28 oktober 2005) föreskrivs, i den lydelse som är tillämplig på omständigheterna i det nationella målet (nedan kallad NPK), följande:

”1) En försvarares deltagande i det straffrättsliga förfarandet är obligatoriskt, när

...

6. ... den misstänkte respektive tilltalade är frihetsberövad.”

- 14 I artikel 96.1 NPK föreskrivs följande:

”Den misstänkte respektive tilltalade får när som helst under förfarandet avstå från försvarare, utom i de fall som avses i artikel 94.1 leden 1–3 och 6. Den misstänkte respektive tilltalade ska upplysas om konsekvenserna av att han eller hon avstår från försvarare.”

- 15 Artikel 97 NPK har följande lydelse:

”1) Försvararen får delta i det straffrättsliga förfarandet från och med den tidpunkt då den berörda personen anhålls eller från det att åtal väcks mot denne.

2) Den myndighet som genomför förundersökningen är skyldig att underrätta den misstänkte respektive tilltalade om att han eller hon har rätt till en försvarare och ge honom eller henne möjlighet att omedelbart ta kontakt med denne. Myndigheten får inte vidta några utrednings- eller handläggningsåtgärder med den misstänktes respektive tilltalades medverkan förrän den har uppfyllt denna skyldighet.”

- 16 I artikel 248 NPK föreskrivs följande:

”1) Vid det förberedande sammanträdet behandlas följande frågor:

...

3. Huruvida det under förundersökningen har begåtts ett väsentligt handläggningsfel, som kan avhjälpas, vilket fått till följd att den tilltalades, brottsoffrets eller dennes arvingars rättigheter i förfarandet begränsas.

...

5. Huruvida förhandling ska hållas inom stängda dörrar, utseende av en extra domare eller nämndeman, utseende av en försvarare, en sakkunnig, en tolk eller en teckenspråkstolk och genomförande av bevisupptagning på uppdrag av domstolen.

6. Vidtagna processuella tvångsåtgärder.

7. Yrkanden om ny bevisupptagning.

8. Fastställande av datum för förhandlingen och beslut om vilka personer som ska kallas till denna.”

17 I artikel 270.1 NPK föreskrivs följande:

”Frågan huruvida säkerhetsåtgärden ska ändras får väckas när som helst under rättegången. Ett nytt yrkande avseende säkerhetsåtgärden får framställas i samma instans, om omständigheterna har förändrats.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

- 18 Den 16 december 2022 anhöll den bulgariska polisen CH för att utreda hans inblandning i ett rån. Samma dag undertecknade han en skriftlig förklaring i vilken det angavs att han inte önskade vare sig en privat försvarare eller en offentlig försvarare.
- 19 Enligt den hänskjutande domstolen har CH, som saknar grundläggande skolutbildning och inte behärskar skriven bulgariska, emellertid inte informerats om konsekvenserna av att avstå från försvarare. När en frihetsberövad person är analfabet eller inte själv är i stånd att fylla i en sådan förklaring, ska förklaringen fyllas i av en polisman. Viljeförklaringarna ska då avges av den frihetsberövade personen själv i närvaro av ett vittne, som genom sin namnteckning ska intyga viljeförklaringarnas äkthet. Den nämnda förklaringen är i förevarande fall inte undertecknad av vare sig en polisman eller ett vittne.
- 20 Omedelbart efter anhållandet erkände CH, när han hördes av polis i egenskap av vittne, att han hade deltagit i ett rån. Enligt beslutet om hänskjutande informerades CH visserligen om sina rättigheter, att han inte var skyldig att belasta sig själv kriminellt och att han hade rätt att vägra att vittna. Nämnda förhör hölls emellertid utan att en försvarare var närvarande. Även av protokollen från andra utredningsåtgärder, som vidtogs den 16 och den 17 december 2022, nämligen en rekonstruktion, en husrannsakan i CH:s bostad, två vittneskonfrontationer och en visitation av CH, framgår att ingen försvarare var närvarande vid dessa åtgärder, genom vilka bevisning erhöles.
- 21 Den 17 december 2022 beslutade åklagarmyndigheten att väcka åtal för rån mot CH. Följaktligen utsågs samma dag en ledamot av advokatsamfundet i Sofia (Bulgarien) som offentlig försvarare för CH. CH och hans försvarare fick dessutom del av åtalet.
- 22 Sofiyski rayonen sad (Distriktsdomstolen i Sofia, Bulgarien), som är den domstol som har hänskjutit frågorna i förevarande mål, biföll därefter åklagarmyndighetens yrkande om häktning av CH genom beslut av den 19 december 2022.
- 23 Genom beslut av den 13 juni 2023 avslog nämnda domstol CH:s yrkande om ändring av denna säkerhetsåtgärd.
- 24 Den 26 juli 2023 beslutade åklagarmyndigheten att väcka åtal mot CH även för ett annat rån.
- 25 Efter det att CH hade framställt ett nytt yrkande om prövning av säkerhetsåtgärdens lämplighet, beslutade Sofiyski rayonen sad (Distriktsdomstolen i Sofia) den 18 augusti 2023 att CH skulle bli föremål för en mindre ingripande åtgärd, som innebar att CH ålades en skyldighet att regelbundet underteckna ett register som fördes av polisen på hans vistelseort.

- 26 Nämnda domstol fann att CH:s rätt att försvaras av en advokat, som föreskrivs i artikel 30.4 i den bulgariska konstitutionen, uppkom vid den tidpunkt då han blev frihetsberövad. Utövandet av denna rättighet hade emellertid inte säkerställts av de brottsbekämpande myndigheterna. Trots den förklaring som CH fyllde i efter det att han anhållits är det omöjligt att med säkerhet slå fast att CH gjorde ett frivilligt och medvetet val. Under dessa omständigheter kunde ingen av de utredningsåtgärder som vidtagits efter anhållandet av CH men innan åtal väcktes mot honom beaktas vid bedömningen av hans straffrättsliga ansvar.
- 27 Genom beslut av den 7 september 2023 upphävde Sofiyski gradski sad (Stadsdomstolen i Sofia, Bulgarien) Sofiyski rayonens sads (Distriktsdomstolens i Sofia) beslut av den 18 augusti 2023 och fastställde beslutet om häktning av CH.
- 28 Den 2 oktober 2023 prövade den hänskjutande domstolen på nytt denna säkerhetsåtgärd, och ändrade den till en skyldighet för CH att regelbundet underteckna ett register som fördes av polisen på hans vistelseort. Efter att åklagarmyndigheten överklagat detta beslut upphävde Sofiyski gradski sad (Stadsdomstolen i Sofia), genom beslut av den 7 november 2023, den åtgärd som beslutats den 2 oktober 2023 och fastställde beslutet om häktning av CH.
- 29 Den hänskjutande domstolen har preciserat att den i det aktuella målet har att pröva CH:s inblandning i det brott för vilket han har åtalats och att den i sitt slutliga avgörande ska ta ställning till huruvida CH har gjort sig skyldig till brottet.
- 30 Det ska i detta sammanhang prövas huruvida de myndigheter som ansvarade för förundersökningen i förevarande fall säkerställde CH:s rätt att få tillgång till en försvarare i samband med att han anhölls, innan åtal väcktes mot honom. Med hänsyn till att denna rättighet följer av direktiv 2013/48 har den hänskjutande domstolen, för det första, hänvisat till artikel 12.2 i direktivet. Av den bestämmelsen framgår att rätten till försvar och rätten till en rättvis rättegång ska iaktas i straffrättsliga förfaranden, vid bedömningen av uttalanden som misstänkta eller tilltalade har gjort eller av bevis som erhållits i strid med deras rätt till försvarare.
- 31 Enligt den hänskjutande domstolen är denna bestämmelse tillämplig inte bara vid det slutliga avgörandet i skuldfrågan, utan även vid beslut om vilken säkerhetsåtgärd som ska vidtas beträffande denna person. Sofiyski gradski sad (Stadsdomstolen i Sofia) slog i sitt beslut av den 7 september 2023 emellertid fast att den hänskjutande domstolen inte hade befogenhet att pröva huruvida bevisningen i förevarande fall hade erhållits i strid med CH:s rätt att få tillgång till en försvarare.
- 32 Den hänskjutande domstolen undrar mot denna bakgrund huruvida det är förenligt med artikel 12.2 i direktiv 2013/48 att tillämpa nationella bestämmelser och nationell rättspraxis, som innebär att en domstol, som för att fatta beslut om eller verkställa en lämplig säkerhetsåtgärd prövar i vilken mån den tilltalade är inblandad i det brott som denne anklagas för, inte har befogenhet att pröva huruvida bevisning har samlats in i strid med den tilltalades rätt att biträdas av en försvarare.
- 33 För att kontrollera huruvida Sofiyski gradski sads (Stadsdomstolen i Sofia) uppfattning är riktig, undrar den hänskjutande domstolen vidare huruvida det krav på iakttagande av rätten till försvar och rätten till en rättvis rättegång som föreskrivs i artikel 12.2 i direktiv 2013/48 är uppfyllt när den domstol som prövar huruvida säkerhetsåtgärden är lämplig använder bevisning som erhållits i strid med de krav som föreskrivs i detta direktiv, för att bilda sig en egen uppfattning i frågan.

- 34 Vad slutligen gäller Sofiyski gradski sads (Stadsdomstolen i Sofia) beslut av den 7 september 2023 har den hänskjutande domstolen tillagt att det – eftersom den i detta beslut påstås ha brustit i objektivitet – kan ifrågasättas huruvida den omständigheten att den domstol som prövar frågan om säkerhetsåtgärdens lämplighet inte beaktar bevisning som erhållits i strid med direktiv 2013/48, trots att den högre instansen har gett motsatta instruktioner, har en negativ inverkan på kraven på en rättvis rättegång och ger upphov till tvivel om denna domstols opartiskhet.
- 35 För det andra har den hänskjutande domstolen förklarat att Sofiyski gradski sad (Stadsdomstolen i Sofia) i sitt beslut av den 7 november 2023 ansåg att bestämmelsen i artikel 3.6 b i direktiv 2013/48, i vilken det föreskrivs en möjlighet att i undantagsfall göra ett tillfälligt undantag från rätten till tillgång till försvarare, var tillämplig med hänsyn till de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet. Den hänskjutande domstolen har emellertid preciserat att denna bestämmelse inte uttryckligen har genomförts i den bulgariska lagstiftningen på grund av att den är uppenbart oförenlig med artikel 30.4 i den bulgariska konstitutionen, i vilken det föreskrivs att en person har rätt att försvaras av en advokat från den tidpunkt då han eller hon frihetsberövas eller åtalas. Frågan uppkommer således huruvida artikel 3.6 b har direkt effekt.
- 36 För det tredje har den hänskjutande domstolen påpekat att Sofiyski gradski sad (Stadsdomstolen i Sofia) i sitt beslut av den 7 september 2023 angav att även om CH inte hade biträtts av en försvarare när han anhölls, föreföll de åtgärder som utförts med eller utan CH:s medverkan fram till dess att åtal väcktes inte vara olagliga, och de förlorade inte sitt bevisvärde på grund härav. Mot denna bakgrund vill den hänskjutande domstolen få klarhet i huruvida de garantier som föreskrivs i artikel 9.1 a och b i direktiv 2013/48, jämförd med skäl 39 i samma direktiv, har iakttagits i ett fall där en misstänkt person som är analfabet skriftligen avstår från sin rätt att biträdas av en försvarare utan att ha informerats om konsekvenserna av detta avstående, och där den misstänkte senare hävdar att han eller hon inte informerades om innehållet i den handling som vederbörande undertecknade i samband med anhållandet.
- 37 För det fjärde och sista har den hänskjutande domstolen preciserat att en anhållen persons initiala avstående från rätten att försvaras av en advokat även omfattar alla andra utredningsåtgärder som berör denna person innan han eller hon åtalas, enligt den tolkning av den nationella lagstiftningen som gjorts av Varhoven kasatsionen sad (Högsta domstolen, Bulgarien). I enlighet härmed har de utredande myndigheterna i förevarande fall efter anhållandet av CH vidtagit flera utredningsåtgärder i vilka han har deltagit, men vid vilka ingen försvarare varit närvarande. Det ska mot denna bakgrund kontrolleras huruvida den omständigheten att en misstänkt i samband med anhållandet avstår från sin rätt att försvaras av en advokat befriar dessa myndigheter från skyldigheten att informera den misstänkte om dennes rätt till tillgång till försvarare och om konsekvenserna av ett eventuellt avstående, omedelbart innan de vidtar någon ytterligare utredningsåtgärd i vilken den misstänkte deltar.
- 38 Mot denna bakgrund beslutade Sofiyski rayonen sad (Distriktsdomstolen i Sofia) att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till EU-domstolen:
- ”1) Är nationell lagstiftning och rättspraxis, som innebär att en domstol som prövar huruvida det föreligger skäligen misstanke om att den tilltalade har deltagit i det brott som han anklagas för, när den beslutar om eller verkställer en lämplig skyddsåtgärd, saknar möjlighet att pröva huruvida bevisningen har erhållits i strid med den tilltalades rätt till tillgång till försvarare

enligt [direktiv 2013/48], vid en tidpunkt då den tilltalade var misstänkt för brott och hans rörelsefrihet hade begränsats av en polismyndighet, förenlig med artikel 12.2 i [detta direktiv], jämförd med artikel 47 första stycket i [stadgan]?

- 2) Är kravet på iakttagande av rätten till försvar och rätten till en rättvis rättegång i den mening som avses i artikel 12.2 i [direktiv 2013/48] uppfyllt, när en domstol som prövar huruvida en säkerhetsåtgärd är lämplig, för att bilda sig en egen uppfattning beaktar bevisning som erhållits i strid med kraven i detta direktiv vid en tidpunkt då den tilltalade var misstänkt för brott och hans rörelsefrihet hade begränsats av en polismyndighet?
- 3) Har den omständigheten att en domstol, som prövar huruvida en säkerhetsåtgärd är lämplig, inte beaktar bevisning som erhållits i strid med [direktiv 2013/48] – trots de motsatta instruktioner som lämnats av en högre domstolsinstans – en negativ inverkan på kraven på en rättvis rättegång enligt artikel 12.2 i [direktiv 2013/48], jämförd med artikel 47 första och andra stycket i stadgan, och kan det ge upphov till tvivel om domstolens opartiskhet?
- 4) Har artikel 3.6 b i [direktiv 2013/48], i vilken det föreskrivs en möjlighet att i undantagsfall under förundersökningen tillfälligt göra ett undantag från rätten till tillgång till försvarare, om omedelbara åtgärder från de utredande myndigheternas sida är avgörande för att förhindra att straffrättsliga förfaranden väsentligen äventyras, direkt effekt i den berörda medlemsstaten i [Europeiska] unionen, i den mån denna bestämmelse inte har införlivats med medlemsstatens lagstiftning?
- 5) Har de garantier som föreskrivs i artikel 9.1 a och b [i direktiv 2013/48], jämförd med skäl 39 [i samma direktiv], iakttagits när en misstänkt person som är analfabet skriftligen avstår från sin rätt till tillgång till försvarare, om den misstänkte inte har informerats om konsekvenserna av ett sådant avstående, och vederbörande senare inför domstol hävdar att han eller hon inte informerades om innehållet i den handling som han undertecknade i samband med att en polismyndighet begränsade hans rörelsefrihet?
- 6) Innebär den omständigheten att en misstänkt, i samband med att han eller hon anhålls, avstår från den rätt att försvaras av en advokat som följer av [direktiv 2013/48] att myndigheterna befrias från skyldigheten att informera honom om rätten till tillgång till försvarare och om konsekvenserna av ett sådant avstående, omedelbart innan de vidtar någon ytterligare utredningsåtgärd i vilken den misstänkte deltar?"

Ansökan om att målet ska handläggas enligt förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande

- 39 Den hänskjutande domstolen har ansökt om att begäran om förhandsavgörande ska handläggas enligt förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande enligt artikel 23a första stycket i stadgan för Europeiska unionens domstol och artikel 107 i domstolens rättegångsregler.
- 40 Den hänskjutande domstolen har till stöd för denna ansökan angett att CH varit häktad sedan den 16 december 2022.

- 41 EU-domstolen erinrar för det första om att förevarande begäran om förhandsavgörande rör en tolkning av direktiv 2013/48, som omfattas av avdelning V, om ett område med frihet, säkerhet och rättvisa, i tredje delen av EUF-fördraget. Förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande är följaktligen tillämpligt på denna begäran.
- 42 Vad för det andra gäller villkoret att målet ska vara brådskande, konstaterar domstolen att detta villkor är uppfyllt bland annat när den berörda personen i det nationella målet för närvarande är frihetsberövad och utgången i det nationella målet är avgörande för huruvida denna person ska vara fortsatt frihetsberövad. Den berörda personens situation ska i detta sammanhang bedömas utifrån omständigheterna vid tidpunkten för prövningen av ansökan om att begäran om förhandsavgörande ska handläggas enligt förfarandet för brådskande mål (dom av den 8 december 2022, CJ (Beslut om uppskjutet överlämnande på grund av lagföring), C-492/22 PPU, EU:C:2022:964, punkt 46 och där angiven rättspraxis).
- 43 Det framgår i förevarande fall av den hänskjutande domstolens beskrivning av de faktiska omständigheterna att CH varit frihetsberövad sedan den 19 december 2022 och att han var frihetsberövad vid tidpunkten för prövningen av ansökan om att begäran om förhandsavgörande skulle handläggas enligt förfarandet för brådskande mål.
- 44 Den hänskjutande domstolens frågor syftar dessutom till att få klarhet i bland annat huruvida de krav som föreskrivs i direktiv 2013/48 har iakttagits när CH, efter det att han anhållits, avstod från sin rätt till tillgång till försvarare, vilket, beroende på hur detta direktiv ska tolkas, kan ha betydelse för såväl den säkerhetsåtgärd som CH har blivit föremål för som avgörandet i fråga om CH:s straffrättsliga ansvar och, följaktligen, för huruvida CH ska fortsätta att vara frihetsberövad.
- 45 Mot denna bakgrund beslutade domstolens första avdelning den 25 januari 2024, på förslag av referenten och efter att ha hört generaladvokaten, att bifalla den hänskjutande domstolens ansökan om att begäran om förhandsavgörande ska handläggas enligt förfarandet för brådskande mål.

Prövning av tolkningsfrågorna

Den fjärde frågan

- 46 Den hänskjutande domstolen har ställt den fjärde frågan, som ska prövas först, för att få klarhet i huruvida artikel 3.6 b i direktiv 2013/48 ska tolkas så, att en polismyndighet i den berörda medlemsstaten kan åberopa denna bestämmelse gentemot en misstänkt eller tilltalad för att göra undantag från den rätt till tillgång till försvarare som föreskrivs i direktivet, när denna bestämmelse inte har införlivats med den nationella rättsordningen.
- 47 För att besvara denna fråga erinrar domstolen om att i artikel 3.1 i direktiv 2013/48 fastställs den grundläggande principen att misstänkta och tilltalade har rätt till tillgång till försvarare i så god tid och på sådant sätt att de kan utöva sin rätt till försvar i praktiken och på ett effektivt sätt (dom av den 15 september 2022, DD (Upprepande av ett vittnesförhör) C-347/21, EU:C:2022:692, punkt 40 och där angiven rättspraxis).

- 48 Denna princip kommer till konkret uttryck i artikel 3.2 i detta direktiv, enligt vilken misstänkta eller tilltalade ska ha rätt att få tillgång till försvarare utan onödigt dröjsmål och under alla omständigheter från den tidpunkt när den första av de fyra specifika händelser som anges i leden a–d i denna bestämmelse inträffar. I leden a–c i artikel 3.3 i direktivet preciseras dessutom vad som ingår i rätten till tillgång till försvarare.
- 49 De tillfälliga undantag som medlemsstaterna får föreskriva från rätten till tillgång till försvarare räknas uttömmande upp i artikel 3.5 och 3.6 i direktiv 2013/48 (dom av den 12 mars 2020, VW (Rätt till tillgång till försvarare vid utebliven inställelse) (C-659/18, EU:C:2020:201, punkt 42).
- 50 Enligt artikel 3.6 b i nämnda direktiv, vilken den hänskjutande domstolen har hänvisat till, får medlemsstaterna således göra ett tillfälligt undantag från tillämpningen av de rättigheter som anges i punkt 3 i denna artikel, i den mån det är motiverat med hänsyn till de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet, ”[o]m omedelbara åtgärder från de utredande myndigheternas sida är avgörande för att förhindra att straffrättsliga förfaranden väsentligen äventyras”.
- 51 Vad gäller frågan huruvida en polismyndighet i den berörda medlemsstaten kan åberopa artikel 3.6 b i direktiv 2013/48 gentemot en misstänkt eller tilltalad när denna bestämmelse inte har införlivats med den nationella rättsordningen, följer det av fast rättspraxis att enskilda, i samtliga fall då bestämmelser i ett direktiv med avseende på sitt innehåll framstår som ovillkorliga och tillräckligt precisa, har rätt att åberopa dem vid nationella domstolar gentemot en medlemsstat, när denna inte har införlivat direktivet med nationell rätt inom utsatt tid eller inte har införlivat det på ett korrekt sätt (dom av den 20 april 2023, Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (Commune de Ginosa), C-348/22, EU:C:2023:301, punkt 62 och där angiven rättspraxis). Ett direktiv kan däremot inte i sig medföra skyldigheter för enskilda och det kan således inte som sådant åberopas gentemot dessa (dom av den 3 maj 2005, Berlusconi m.fl., C-387/02, C-391/02 och C-403/02, EU:C:2005:270, punkt 73 och där angiven rättspraxis).
- 52 Det är i förevarande fall tillräckligt att konstatera att det i artikel 3.6 b i direktiv 2013/48 inte föreskrivs någon rättighet som en enskild kan åberopa gentemot en medlemsstat, och att bestämmelsen i stället tillåter medlemsstaterna att föreskriva ett undantag från tillämpningen av rätten till tillgång till försvarare med avseende på vissa undantagsfall. Enligt den rättspraxis som det erinrats om i punkt 51 ovan kan en myndighet följaktligen inte åberopa denna bestämmelse gentemot en misstänkt eller tilltalad, om bestämmelsen inte har införlivats.
- 53 Mot bakgrund av vad som anförts ovan ska den fjärde frågan ska besvaras enligt följande. Artikel 3.6 b i direktiv 2013/48 ska tolkas så, att en polismyndighet i den berörda medlemsstaten inte kan åberopa denna bestämmelse gentemot en misstänkt eller tilltalad för att göra undantag från rätten till tillgång till försvarare, vilken rätt på ett klart, precist och ovillkorligt sätt föreskrivs i direktivet, när denna bestämmelse inte har införlivats med den nationella rättsordningen.

Den femte frågan

- 54 Det är lämpligt att pröva den femte frågan härnäst. Den hänskjutande domstolen har ställt denna fråga för att få klarhet i huruvida artikel 9.1 i direktiv 2013/48, jämförd med skäl 39 i detta direktiv, ska tolkas så, att de krav som ställs i denna bestämmelse beträffande avstående från rätten till tillgång till försvarare har iakttagits i ett fall där en misstänkt person, som är analfabet, skriftligen

avstår från denna rättighet utan att ha informerats om konsekvenserna av detta avstående, och den misstänkte senare hävdar att han eller hon inte informerades om innehållet i den handling som vederbörande undertecknade i samband med anhållandet.

- 55 I artikel 9.1 i direktiv 2013/48 föreskrivs två villkor som ska vara uppfyllda för att en person ska kunna avstå från sin rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden.
- 56 Enligt artikel 9.1 a ska den misstänkte eller tilltalade således ha fått information om innebörden av rätten till tillgång till försvarare och om de eventuella konsekvenserna av att avstå från denna rättighet, varvid det preciseras att denna information, som kan lämnas muntligen eller skriftligen, ska vara tydlig och tillräcklig samt avfattad på ett enkelt och begripligt språk. Enligt nämnda artikel 9.1 b ska avståendet dessutom vara frivilligt och otvetydigt.
- 57 I skäl 39 i direktiv 2013/48 preciseras på denna punkt att de berörda misstänkta eller tilltalades särskilda omständigheter, inbegripet ålder samt psykiskt och fysiskt tillstånd, bör beaktas när sådan information ges. Direktivets krav på beaktande av sådana särskilda omständigheter syftar till att säkerställa att beslut att avstå från rätten till tillgång till försvarare fattas med full kännedom om omständigheterna.
- 58 I artikel 13 i direktiv 2013/48 föreskrivs mot denna bakgrund att utsatta misstänkta eller tilltalades särskilda behov ska beaktas vid tillämpningen av detta direktiv. I skäl 51 i direktivet hänvisas i detta sammanhang till "misstänkta eller tilltalade som potentiellt befinner sig i en svag position" och till "varje potentiell utsatthet som påverkar deras förmåga att utöva rätten till tillgång till försvarare".
- 59 Den hänskjutande domstolen har i förevarande fall för det första angett att den tilltalade i det aktuella straffrättsliga förfarandet är analfabet.
- 60 Såsom Europeiska kommissionen har påpekat i sitt skriftliga yttrande ska en sådan misstänkt eller tilltalad som den tilltalade i det nationella målet, på grund av att han eller hon är analfabet, anses vara en utsatt person i den mening som avses i artikel 13 i direktiv 2013/48.
- 61 Varken artikel 9.1 eller artikel 13 i direktivet gör det emellertid möjligt att dra slutsatsen att den omständigheten att den misstänkte eller tilltalade är analfabet i sig utesluter att denna person är kapabel att på ett giltigt sätt förklara att han eller hon avstår från rätten till tillgång till försvarare. Det ska däremot tas vederbörlig hänsyn till denna omständighet när ett sådant avstående görs.
- 62 För det andra vill den hänskjutande domstolen få klarhet i vilken betydelse det har att den tilltalade, när denne avstod från rätten till tillgång till försvarare, inte upplystes om de eventuella konsekvenserna av detta avstående.
- 63 Såsom det har erinrats om i punkt 56 ovan ställs det i artikel 9.1 a i direktiv 2013/48 uttryckligen krav på att den misstänkte eller tilltalade ges information om de eventuella konsekvenserna av att avstå från rätten till tillgång till försvarare.
- 64 Om det skulle visa sig att en sådan tilltalad som den person som är aktuell i det nationella målet, i samband med att han eller hon förklarade sig avstå från sin rätt till tillgång till försvarare, inte erhöll tydlig och tillräcklig information, avfattad på ett enkelt och begripligt språk, varvid hänsyn ska tas till att vederbörande är en utsatt person, om innebörden av denna rättighet och om de

eventuella konsekvenserna av att avstå från den, vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera, kan detta avstående inte anses uppfylla kraven i artikel 9.1 i direktiv 2013/48.

- 65 För det tredje har den hänskjutande domstolen understrukit att den tilltalade i det aktuella straffrättsliga förfarandet har hävdats att han i förevarande fall inte informerades om innehållet i den handling som han undertecknade i samband med anhållandet.
- 66 Denna aspekt rör dokumentationen av avståendet. EU-domstolen erinrar om att det i artikel 9.2 i direktiv 2013/48, jämförd med skäl 40 i direktivet, föreskrivs att ett avstående, som kan göras skriftligen eller muntligen, och de omständigheter under vilka avståendet gjordes ska noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rättsordning.
- 67 Även om det i artikel 9.2 hänvisas till nationell processrätt vad gäller sättet att dokumentera avståendet från rätten till tillgång till försvarare, måste den dokumentation som avses i denna bestämmelse emellertid göra det möjligt att kontrollera att kraven i punkt 1 i artikel 9 har iakttagits.
- 68 Den hänskjutande domstolen har preciserat att det enligt nationell rätt krävs att en avståendeförklaring, som avges av frihetsberövade personer som är analfabeter eller som inte själva är i stånd att fylla i denna förklaring, ska fyllas i av en polisman, och att viljeförklaringarna ska avges av den frihetsberövade personen själv i närvaro av ett vittne, som genom sin namnteckning ska intyga viljeförklaringarnas äkthet. I förevarande fall har avståendeförklaringen emellertid inte undertecknats av vare sig en polisman eller ett vittne.
- 69 Om det skulle bekräftas, vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera, att den tilltalades avstående från rätten till tillgång till försvarare i det aktuella straffrättsliga förfarandet inte har dokumenterats i enlighet med nationell processrätt, kan den omständigheten att en tilltalad har undertecknat en handling i vilken det anges att han eller hon avstår från rätten till tillgång till försvarare inte i sig visa att de krav som föreskrivs i artikel 9.1 i direktiv 2013/48 har iakttagits när vederbörande avstod från denna rättighet.
- 70 Mot bakgrund av det ovan anförda ska den femte frågan besvaras enligt följande. Artikel 9.1 och 9.2 i direktiv 2013/48 ska tolkas så, att en förklaring om avstående från rätten till tillgång till försvarare som görs av en misstänkt som är analfabet inte kan anses uppfylla kraven i nämnda artikel 9.1 när vederbörande inte har informerats om de eventuella konsekvenserna av detta avstående, på ett sätt som tar vederbörlig hänsyn till hans eller hennes särskilda situation, och när avståendet inte har dokumenterats i enlighet med nationell processrätt, på ett sätt som gör det möjligt att kontrollera att dessa krav är uppfyllda.

Den sjätte frågan

- 71 Det är lämpligt att härefter pröva den sjätte frågan. Den hänskjutande domstolen har ställt denna fråga för att få klarhet i huruvida artikel 9.3 i direktiv 2013/48 ska tolkas så, att en polismyndighet, efter det att en misstänkt har avstått från sin rätt till tillgång till försvarare, omedelbart innan den vidtar någon ytterligare utredningsåtgärd i vilken den misstänkte deltar är skyldig att informera den misstänkte om hans eller hennes rätt till tillgång till försvarare och om de eventuella konsekvenserna av att han eller hon avstår från denna rättighet.

- 72 Enligt domstolens fasta praxis ska vid tolkningen av en unionsbestämmelse inte bara lydelsen beaktas, utan också sammanhanget och de mål som eftersträvas med de föreskrifter som bestämmelsen ingår i (se, för ett liknande resonemang, dom av den 2 december 2021, Vodafone Kabel Deutschland, C-484/20, EU:C:2021:975, punkt 19 och där angiven rättspraxis).
- 73 För det första ska medlemsstaterna, enligt artikel 9.3 i direktiv 2013/48, se till att misstänkta eller tilltalade kan återkalla ett avstående när som helst under de straffrättsliga förfarandena och att de informeras om den möjligheten.
- 74 Av lydelsen av nämnda artikel 9.3 följer att ett avstående från rätten till tillgång till försvarare som uppfyller de krav som ställs i direktiv 2013/48 har verkan fram till dess att det återkallas, utan att det är nödvändigt att göra ett nytt avstående för varje ytterligare utredningsåtgärd.
- 75 Även om artikel 9.3 i direktiv 2013/48 kräver att misstänkta eller tilltalade ska informeras om att de har möjlighet att återkalla ett avstående när som helst under de straffrättsliga förfarandena preciseras det emellertid inte i denna bestämmelse huruvida det är tillräckligt att den berörda personen har informerats en enda gång om denna möjlighet för att detta krav ska vara uppfyllt, eller om denna information tvärtom ska lämnas i varje senare skede av förfarandet, eller till och med före varje senare utredningsåtgärd.
- 76 För det andra, vad gäller det sammanhang i vilket denna bestämmelse föreskrivs, ska hänsyn tas till artikel 13 i direktiv 2013/48, enligt vilken, såsom det har erinrats om i punkt 58 ovan, hänsyn ska tas till utsatta misstänkta eller tilltalades särskilda behov vid tillämpningen av detta direktiv. Såsom kommissionen har påpekat i sitt skriftliga yttrande medför komplexiteten hos de straffprocessuella reglerna, särskilt reglerna om upptagning och användning av bevis, att det är svårt för den utsatta misstänkte eller tilltalade personen att fullt ut förstå och/eller reagera i tid och på lämpligt sätt.
- 77 För det tredje ska syftet med direktiv 2013/48 beaktas, vilket bland annat är att främja den rätt att erhålla rådgivning samt låta sig försvaras och företrädas som anges i artikel 47 andra stycket i stadgan samt den rätt till försvar som garanteras i artikel 48.2 i stadgan (dom av den 12 mars 2020, VW (Rätt till tillgång till försvarare vid utebliven inställelse) (C-659/18, EU:C:2020:201, punkt 44 och där angiven rättspraxis).
- 78 Mot bakgrund härav ska det krav på information som föreskrivs i artikel 9.3 i direktiv 2013/48 anses innebära att en polismyndighet eller en annan brottsbekämpande eller rättslig myndighet, när den hör en person som befinner sig i en utsatt situation, under alla omständigheter är skyldiga att erinra denna person om hans eller hennes möjlighet att återkalla sin förklaring om avstående från rätten till tillgång till försvarare, innan det vidtas någon utredningsåtgärd under vilken frånvaron av en försvarare – på grund av utredningsåtgärdens intensitet och betydelse – kan inverka menligt på den berörda personens intressen och rättigheter i särskilt hög grad. Detta gäller till exempel ett förhör, en vittneskonfrontation, ett konfrontationsförhör eller en rekonstruktion, vilka nämns i artikel 3.3 b och c i direktivet.
- 79 Denna tolkning stöds av skäl 20 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/13/EU av den 22 maj 2012 om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden (EUT L 142, 2012, s. 1), där det anges att "[n]är informationen om en viss rättighet väl har tillhandahållits bör de behöriga myndigheterna inte behöva upprepa den, såvida inte särskilda omständigheter i målet ... kräver det".

- 80 Mot bakgrund av vad som anförts ovan ska den sjätte frågan besvaras enligt följande. Artikel 9.3 i direktiv 2013/48 ska tolkas så, att en utsatt person, i den mening som avses i artikel 13 i direktivet, som avstår från rätten till tillgång till försvarare, ska informeras om hans eller hennes möjlighet att återkalla detta avstående, innan det vidtas någon utredningsåtgärd under vilken frånvaron av en försvarare – på grund av utredningsåtgärdens intensitet och betydelse – kan inverka menligt på den berörda personens intressen och rättigheter i särskilt hög grad.

Den första, den andra och den tredje frågan

- 81 Den hänskjutande domstolen har ställt den första, den andra och den tredje frågan, vilka ska prövas tillsammans, för att få klarhet i huruvida artikel 12.2 i direktiv 2013/48, jämförd med artikel 47.1 och 47.2 i stadgan, ska tolkas så, att den utgör hinder för nationella bestämmelser och nationell rättspraxis enligt vilka en domstol, som prövar en tilltalads inblandning i ett brott för att bestämma vilken säkerhetsåtgärd som det är lämpligt att vidta mot den tilltalade, saknar möjlighet att, i samband med beslutet om huruvida den tilltalade ska vara fortsatt frihetsberövad, pröva huruvida bevisning har erhållits i strid med bestämmelserna i detta direktiv och att, i förekommande fall, bortse från sådan bevisning.

Huruvida frågorna kan tas upp till prövning

- 82 Vad gäller möjligheten att ta upp dessa frågor till prövning ska det erinras om att det uteslutande ankommer på den nationella domstol vid vilken målet anhängiggjorts att bedöma om ett förhandsavgörande är nödvändigt och relevansen av de frågor som ställs till EU-domstolen, vilka presumeras vara relevanta. EU-domstolen är följaktligen i princip skyldig att meddela ett förhandsavgörande när den fråga som ställts avser tolkningen eller giltigheten av en unionsbestämmelse, såvida det inte är uppenbart att den begärda tolkningen inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller saken i det nationella målet eller då frågeställningen är hypotetisk eller EU-domstolen inte har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga för att kunna ge ett användbart svar på frågan (dom av den 22 februari 2024, Unedic, C-125/23, EU:C:2024:163, punkt 35 och där angiven rättspraxis).
- 83 I förevarande fall pågår vid den hänskjutande domstolen ett brottmål mot CH, som för närvarande är häktad. Det är ostridigt att den hänskjutande domstolen är behörig att pröva den säkerhetsåtgärd som vidtagits mot CH och att den anser att det ankommer på den att pröva denna åtgärd såväl vid det förberedande sammanträdet som i det nu aktuella skedet av det straffrättsliga förfarandet.
- 84 Under dessa omständigheter har den tolkning av direktiv 2013/48 som begärs genom den första, den andra och den tredje frågan en koppling till det nationella målet och kan inte anses vara hypotetisk.
- 85 Härav följer att den första, den andra och den tredje frågan kan tas upp till prövning.

Prövning i sak

- 86 Enligt det rådande rättsläget i unionsrätten ska reglerna om tillåtlighet och bedömning, i ett straffrättsligt förfarande, av information och bevisning som har erhållits på ett sätt som strider mot unionsrätten i princip uteslutande fastställas i nationell rätt (dom av den 30 april 2024, M.N. (EncroChat), C-670/22, EU:C:2024:372, punkt 128 och där angiven rättspraxis).
- 87 I avsaknad av unionsbestämmelser på området ankommer det dessutom på varje medlemsstat att i sin rättsordning, enligt principen om processuell autonomi, fastställa de processuella regler som gäller för talan som syftar till att säkerställa skyddet av de rättigheter som enskilda har till följd av unionsrätten. Dessa regler får emellertid varken vara mindre förmånliga än dem som gäller för liknande situationer som regleras av nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av unionsrätten (effektivitetsprincipen) (dom av den 30 april 2024, M.N. (EncroChat), C-670/22, EU:C:2024:372, punkt 129 och där angiven rättspraxis).
- 88 Vad gäller de krav som följer av effektivitetsprincipen har domstolen emellertid redan slagit fast att frågan huruvida det är nödvändigt att bortse från information och bevisning som erhållits i strid med kraven i unionsrätten måste bedömas bland annat mot bakgrund av den risk för iakttagandet av den kontradiktoriska principen och därmed rätten till en rättvis rättegång som tillåtandet av sådan information och bevisning medför (dom av den 2 mars 2021, Prokuratuur (Villkor för att ge tillgång till uppgifter avseende elektronisk kommunikation) (C-746/18, EU:C:2021:152, punkt 44).
- 89 I artikel 12.2 i direktiv 2013/48, jämförd med skäl 50 i samma direktiv, föreskrivs dessutom uttryckligen att medlemsstaterna, utan att det påverkar nationella bestämmelser och system för bevisstillåtlighet, ska se till att man i straffrättsliga förfaranden, vid bedömningen av uttalanden som misstänkta eller tilltalade har gjort eller av bevis som upptagits med åsidosättande av deras rätt till försvarare, iakttar rätten till försvar och ser till att rätten till en rättvis rättegång respekteras.
- 90 Enligt artikel 2.4 sista stycket i direktiv 2013/48 ska direktivet tillämpas till fullo när den misstänkte eller tilltalade är frihetsberövad, oavsett i vilket skede det straffrättsliga förfarandet befinner sig. Artikel 12.2 i detta direktiv är således tillämplig när en domstol ska pröva en säkerhetsåtgärd mot en tilltalad.
- 91 Såsom anges i skälen 52 och 53 i direktiv 2013/48 ska artikel 12.2 i direktivet tolkas mot bakgrund av stadgan, bland annat mot bakgrund av rätten till frihet och säkerhet, rätten att erhålla rådgivning och låta sig försvaras och företrädas samt rätten till försvar och till en rättvis rättegång, vilka garanteras i artiklarna 6, 47 andra stycket respektive 48.2 i stadgan, och även mot bakgrund av motsvarande rättigheter som garanteras i bland annat artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som undertecknades i Rom den 4 november 1950 (se, analogt, dom av den 1 augusti 2022, TL (Avsaknad av tolk och översättning), C-242/22 PPU, EU:C:2022:611, punkt 40).
- 92 Av detta följer, för det första, att artikel 12.2 i direktiv 2013/48 innehåller ett krav på att en domstol som prövar huruvida en säkerhetsåtgärd mot en tilltalad är lämplig ska ha möjlighet att, i samband med beslutet om huruvida den tilltalade ska vara fortsatt frihetsberövad, pröva huruvida bevisning har erhållits i strid med bestämmelserna i detta direktiv.

- 93 Den hänskjutande domstolen har i förevarande fall angett att den domstol som ska pröva säkerhetsåtgärden i princip har möjlighet att pröva huruvida de rättigheter som följer av direktiv 2013/48 har iakttagits, men att den enligt nationell rättspraxis inte får bedöma huruvida bevisning har erhållits i strid med bestämmelserna i detta direktiv.
- 94 Mot bakgrund av vad som anförts i punkt 92 ovan strider en sådan nationell rättspraxis emellertid mot artikel 12.2 i direktiv 2013/48.
- 95 För det andra, vad gäller vilka följder det får för den ansvariga domstolens prövning av en säkerhetsåtgärd avseende en tilltalad att bevisning har upptagits i strid med bestämmelserna i direktiv 2013/48 ska det påpekas att det å ena sidan inte finns någon bestämmelse i detta direktiv som ålägger en domstol att automatiskt bortse från all sådan bevisning.
- 96 Å andra sidan framgår det av praxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna, vilken ska beaktas enligt skälen 50 och 53 i direktiv 2013/48, att det när ett handläggningsfel har konstaterats ankommer på de nationella domstolarna att bedöma huruvida detta fel har avhjälpats under det efterföljande förfarandet (Europadomstolen, 28 januari 2020, Mehmet Zeki Çelebi mot Turkiet, CE:ECHR:2020:0128JUD002758207, § 51).
- 97 För det fall bevisning har upptagits i strid med bestämmelserna i nämnda direktiv ska det således prövas huruvida det straffrättsliga förfarandet i sin helhet trots denna brist kan anses vara rättvist, vid tidpunkten för den ansvariga domstolens avgörande. Härvid ska en rad faktorer beaktas, däribland huruvida de uttalanden som har gjorts i avsaknad av en försvarare utgör en integrerad eller betydande del av den bevisning som åberopas mot vederbörande, samt bevisvärdet av övrig bevisning i målet (se, analogt, Europadomstolen, 13 september 2016, Ibrahim m.fl. mot Förenade kungariket, CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, § 273 och 274).
- 98 Skyldigheten enligt artikel 12.2 i direktiv 2013/48 att se till att rätten till försvar och en rättvis rättegång iakttas vid bedömningen av bevisning som erhållits med åsidosättande av rätten till försvarare innebär under alla omständigheter att bevisning som en part inte har beretts tillfälle att på effektivt sätt yttra sig över ska uteslutas från det straffrättsliga förfarandet (se, analogt, beträffande artikel 14.7 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/41/EU av den 3 april 2014 om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området (EUT L 130, 2014, s. 1), dom av den 30 april 2024, M.N. (EncroChat), C-670/22, EU:C:2024:372, punkt 130).
- 99 Mot bakgrund av det ovan anförda ska den första, den andra och den tredje frågan besvaras enligt följande. Artikel 12.2 i direktiv 2013/48, jämförd med artikel 47.1 och 47.2 i stadgan, ska tolkas så, att den utgör hinder för en nationell rättspraxis enligt vilken en domstol, som prövar en tilltalads inblandning i ett brott för att bestämma vilken säkerhetsåtgärd som det är lämpligt att vidta mot den tilltalade, saknar möjlighet att, i samband med beslutet om huruvida den tilltalade ska vara fortsatt frihetsberövad, pröva huruvida bevisning har erhållits i strid med bestämmelserna i detta direktiv och att, i förekommande fall, bortse från sådan bevisning.

Rättegångskostnader

- 100 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (första avdelningen) följande:

- 1) Artikel 3.6 b i Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet

ska tolkas så,

att en polismyndighet i den berörda medlemsstaten inte kan åberopa denna bestämmelse gentemot en misstänkt eller tilltalad för att göra undantag från rätten till tillgång till försvarare, vilken rätt på ett klart, precist och ovillkorligt sätt föreskrivs i direktivet, när denna bestämmelse inte har införlivats med den nationella rättsordningen.

- 2) Artikel 9.1 och 9.2 i direktiv 2013/48

ska tolkas så,

att en förklaring om avstående från rätten till tillgång till försvarare som görs av en misstänkt som är analfabet inte kan anses uppfylla kraven i nämnda artikel 9.1 när vederbörande inte har informerats om de eventuella konsekvenserna av detta avstående, på ett sätt som tar vederbörlig hänsyn till hans eller hennes särskilda situation, och när avståendet inte har dokumenterats i enlighet med nationell processrätt, på ett sätt som gör det möjligt att kontrollera att dessa krav är uppfyllda.

- 3) Artikel 9.3 i direktiv 2013/48

ska tolkas så,

att en utsatt person, i den mening som avses i artikel 13 i direktivet, som avstår från rätten till tillgång till försvarare, ska informeras om hans eller hennes möjlighet att återkalla detta avstående, innan det vidtas någon utredningsåtgärd under vilken frånvaren av en försvarare – på grund av utredningsåtgärdens intensitet och betydelse – kan inverka menligt på den berörda personens intressen och rättigheter i särskilt hög grad.

- 4) Artikel 12.2 i direktiv 2013/48, jämförd med artikel 47.1 och 47.2 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna,

ska tolkas så,

att den utgör hinder för en nationell rättspraxis enligt vilken en domstol, som prövar en tilltalads inblandning i ett brott för att bestämma vilken säkerhetsåtgärd som det är lämpligt att vidta mot den tilltalade, saknar möjlighet att, i samband med beslutet om huruvida den tilltalade ska vara fortsatt frihetsberövad, pröva huruvida bevisning har erhållits i strid med bestämmelserna i detta direktiv och att, i förekommande fall, bortse från sådan bevisning.

Underskrifter